

Για την υδατογράφο Κατερίνα Ατταλίδου

Ήταν αρχές του '15, σε μίαν αναπάντεχη περιδιάβασή μας στα πετρομονάστηρα της Καππαδοκίας, όταν είδα για πρώτη φορά την Κατερίνα να ξεδιπλώνει τα χρώματά της σ' ένα μικρό ταξιδιωτικό δεφτέρι.

Η μαστοριά της τέχνης της μου έκαμε εντύπωση απ' την πρώτη στιγμή. Η αισθητική πληρότητα, ο ρυθμός της, η αλήθεια κι ειλικρίνεια του οράματός της. Δεν γνωρίζω πολλούς εικαστικούς στις μέρες μας που να 'ναι σε θέση να χειρίζονται την τέχνη της υδατογραφίας με τη δική της δεξιοσύνη.

Η ζωγραφική της βρίσκεται σε μία διαρκή ενατένιση. Δονείται και δονεί.

Όλη η αλήθεια του φυσικού κόσμου αποκαλύπτεται μπροστά στα μάτια μας, θαρρείς από την πιο αγνοημένη πλευρά του εαυτού μας. Γιομάτη ποιητικό πάθος.

Από πού φτάνει τάχα ως εμάς τούτη η δουλειά; Πώς ανασαίνει; Ποια είναι η κρυφή πηγή των νερών της;

Πέρασε πολύς καιρός. Η Κατερίνα συνέχισε να γιομίζει την καρδιά της με τον αγέρα, το φως, τη θάλασσα της γης της. Την έβλεπα, σε κάθε εποχή, να ξαπλώνει μες στα πυκνά στάρια της Μεσαορίας, παραδίδοντας με ανεξάντλητη αγάπη και προσήλωση, το ένα μετά το άλλο, τα σπουδαία έργα της.

Μα πióτερο απ' όλα, έβλεπα στο δικό της όραμα, μες στον αγώνα και στην αγωνία της, την προσπάθεια κάθε ανθρώπου ν' αφουγκραστεί και να νιώσει βαθιά τη γη του. Ν' αγγίξει τον καημό του τόπου του. Να κατανοήσει το μοναδικό του χνάρι. Να ενωθεί με τη μοίρα του. Κι όλες οι αποκρίσεις του τόπου επιστρέφουν ακέραιες μέσα στην τέχνη της.

Κάθε σπουδαίο έργο που θέλει να λέγεται τέτοιο οφείλει να μπορεί να ριζώσει μέσα σε μια μεγάλη ανάσα. Και τούτη η ένωση, που μπορεί να γεννηθεί μονάχα μέσα στην πιο κρυφή ρίζα κάθε τόπου για ν' αντλήσει δύναμη και να μπορέσει κάποια στιγμή, εάν το μπορέσει, να υψωθεί γιομάτη ζωή κατακόρυφα μέσα στο φως του κόσμου μας, είναι για μένα το πιο μεγάλο κέρδος τούτου του έργου που μας παραδίδεται σήμερα.

Ο δρόμος κάθε πρωτοπορίας περνά μέσα απ' την ανθρώπινη ψυχή. Εύχομαι πολλοί ακόμη να βρουν τη δύναμη, να διδαχτούν και ν' ακολουθήσουν το ακριβό παράδειγμά της.

Στο κείμενο που ακολουθεί υπάρχουν ορισμένες σκέψεις όπως τις έχει η ίδια διατυπώσει στις κατά καιρούς συζητήσεις μας:

«Κάθε καλλιτέχνης ζει στην εποχή του. Καλλιτέχνης σήμερα για μένα είναι ο άνθρωπος που τολμά να είναι εξαιρετικά ευαίσθητος. Είναι και τούτο ένα από τα μεγάλα προτάγματα της εποχής. Εξαιρετικά ευαίσθητος, κι ακόμη εξαιρετικά ταπεινός. Γιατί όλα γύρω μας μοιάζουν πολύ σπουδαία και φανταχτερά.

»Ζωγράφος, αυτός δηλαδή που καλείται να καταγράψει τη ζωή, είναι ένας άνθρωπος ο οποίος πρωτίστως οφείλει ν' αμφισβητεί. Ν' αμφισβητεί και ν' αμφιβάλλει. Δεν έχει κανένα νόημα για μένα σήμερα μια τέχνη εντυπωσιακή. Μ' ενδιαφέρει μια τέχνη ταπεινή. Εύθραυστη ίσως. Που να έχει ωστόσο μέσα της σταλαγμένο όλο το αναγκαίο θάρρος για να κουβαλήσει μιαν αλήθεια. Με μια φροντίδα σχεδόν χειρωνακτική. Η ουσία της τέχνης μπορεί να υπάρχει ή να μην υπάρχει σε κάθε τεχνοτροπία. Χρειάζεται προσοχή. Δεν αναφέρομαι μονάχα στη δεξιοτεχνία. Δεξιοτεχνία υπάρχει, και θα υπάρχει πάντα γύρω μας. Λείπει ωστόσο συχνά κάτι αληθινά πολύτιμο: απουσιάζει η αν-

θρώπινη ψυχή. Απουσιάζει το βάθος και το εκτόπισμα που μόνον η ανθρώπινη ψυχή μπορεί να προσφέρει σε κάθε έργο.

»Οι υδατογραφίες ζητούν από μένα να εργαστώ εκ του φυσικού, στοιχείο που συναντά και μια προσωπική ανάγκη. Η τεχνική των υδατογραφιών μου είναι συχνά λιτή. Το τοπίο γύρω, όταν ζωγραφίζει κανείς εκ του φυσικού, αλλάζει διαρκώς. Το τοπίο φεύγει. Χρειάζεται μια δεξιοτεχνία για να μπορέσει ν' αποδώσει κανείς όλες αυτές τις αλλαγές του τοπίου που συμβαίνουν καθώς ζωγραφίζει. Είναι πολλά τα ζητήματα με τα οποία αναμετρίεσαι κάθε φορά. Η απόδοση λ.χ. ενός τοπίου στο εργαστήριο, μ' όλα τα καλά που φέρνει, μπορεί σαν δεν προσέξει κανείς να προκαλέσει και μια φθορά στην έκφραση. Η αντιγραφή ενός τοπίου, λ.χ. από μια φωτογραφία, μετατοπίζει το αποτέλεσμα.

»Ανιχνεύω κι ανακαλύπτω διαρκώς. Τούτο είναι κάτι που λέω πάντα στους νέους ανθρώπους όταν με ρωτούν, στους φοιτητές μου: να ψάξουν να βρουν τον δικό τους δρόμο. Να είναι αληθινοί. Να είναι ειλικρινείς. Γιατί ακόμη κι αν ακολουθήσουν κατά γράμμα κάθε διδαχή του δασκάλου, είναι πολύ πιθανό να φτάσουν σ' αδιέξοδο εάν δεν γνωρίσουν καλά το υλικό τους και τι ψάχνουν να βρουν. Χρειάζεται να βρει κανείς τον δικό του δρόμο. Σκέφτομαι συχνά τις υδατογραφίες που φτιάχνω τα τελευταία χρόνια σαν μικρά ζωγραφικά ποιήματα. Πρόκειται γι' αυτοτελείς σημειώσεις, μια συλλογή εντυπώσεων απ' το πέρασμά μου απ' τα μέρη που αγαπώ. Δεν υπάρχουν προσχέδια. Οι σημειώσεις αποτελούν το κυρίως έργο.

»Θεωρώ τον εαυτό μου μια σύγχρονη εικαστικό. Και την υδατογραφία μια τέχνη διαχρονική. Μια βαθύτερη ανάγκη την ωθεί να βρει την έκφρασή της, τη φωνή της, σε κάθε εποχή, μέσα στον κόσμο μας. Τι είναι λοιπόν για μας κάτι σύγχρονο; Τι είναι αληθινά πρωτοπόρο; Νομίζω πως χρειάζεται να σταθούμε μια στιγμή και να στοχαστούμε με ειλικρίνεια, εκ νέου, επάνω σε τούτα τα παμπάλαια

ζητήματα. Πριν από δυο δεκαετίες, όταν έφτιαχνα τη δουλειά μου για τη Λευκωσία, τον τόπο όπου γεννήθηκα και μεγάλωσα, ίσως τούτη η επιλογή του θέματός μου να ξένιζε. Σήμερα, ωστόσο, όλοι ασχολούμαστε, χωρίς δισταγμούς, με τούτα τα ζητήματα.

»Το υλικό έχει μεγάλη σχέση με το θέμα. Τίποτε στην τέχνη δεν είναι τυχαίο. Η υδατογραφία είναι ένα μικρό εργαστήριο το οποίο μπορείς να έχεις πάντα μαζί σου. Την επιλογή του υλικού, αλλά και τη γλώσσα κάθε υλικού, την ορίζει πάντα εκείνο που γυρεύει να ειπωθεί. Η υδατογραφία είναι μια αληθινή πρόκληση. Ο χαρακτήρας της είναι απρόοπτος, κι είν' ένα υλικό το οποίο δύσκολα μπορείς να δαμάσεις. Έχει τη δική της βούληση, κι ως υλικό απαιτεί τον μέγιστο σεβασμό. Χρειάζεται να θυμάται κανείς ν' ανασαίνει βαθιά κάθε στιγμή που την κρατεί στα χέρια του. Να μπορεί ν' αφήνεται. Να μπορεί να δέχεται. Και, βέβαια, να μπορεί να δίνεται ολοκληρωτικά.

»Κάτι πολύ σημαντικό, οι υδατογραφίες υπήρξαν για μένα η πρόφαση. Για να μπορέσω να περάσω χρόνο μέσα στον κόσμο μαζί με το τοπίο, που κουβαλά μια δική του αλήθεια. Την οποίαν οφείλει να μπορεί κανείς ν' αφουγκραστεί. Είναι μια δοκιμασία. Όταν ζωγραφίζω, όταν αποτυπώνω την όψη μιας πλαγιάς στο χαρτί, είμαι σε θέση να την παρατηρήσω μ' έναν τρόπο που δεν μπορώ να κάνω όταν δεν τη ζωγραφίζω. Εκείνο που με συναρπάζει το πιο πολύ είναι η σχέση που εκείνη τη στιγμή βλασταίνει ανάμεσα σ' εμένα και το τοπίο. Κάποτε τούτη η σχέση φουντώνει και θρασομανά. Πάντως, έχει τη δύναμη ν' ανασαίνει μοναχή της, πέρα από τ' αποτέλεσμα. Εάν σου αρέσει η υδατογραφία που έφτιαξες ένα χρόνο αργότερα, ακόμη καλύτερα. Τούτη η σχέση όμως, προσωπικά, με συγκλονίζει. Πλαταίνει το βίωμά μου μέσα στον κόσμο και στον χρόνο.

»Τη στιγμή που καταγράφεις στο χαρτί, κάτι συμβαίνει. Ο χρόνος χάνει τη γνώριμη σ' εμάς υπόστασή του. Η σχέση που αναπτύσσεται μαζί του αλλάζει, μετατοπίζεται. Γεννιέται ξάφνου κάτι,

μέσα σε τούτη την αλλαγή, το οποίο ζει κι ανασαίνει σ' έναν άλλο χρόνο, με μια δική του ζωή. Η διαδικασία είναι καθαρά ποιητική. Μπαίνουν τα πράγματα σε μιαν άλλη ροή. Ο ρυθμός αλλάζει. Πρόκειται, χωρίς αμφιβολία, περί μιας καταβύθισης.

»Το όλο ζήτημα αποκτά φιλοσοφικές διαστάσεις. Μια μέρα, αποφάσισα να ταξιδέψω από την Καρπασία προς τον Πενταδάκτυλο, μια περιοχή την οποίαν έχω επισκεφτεί πολλές φορές παλαιότερα, την οποία έχω περπατήσει βήμα-βήμα, παρατηρώντας τις οπτικές γωνίες, τις γραμμές, τις μορφές, τα διάφορα πρόσωπά της. Έχω ανάγκη να ζωγραφίζω μέρη με τα οποία αισθάνομαι πως έχω δημιουργήσει μια σχέση. Δεν μπορώ απλώς να φτάνω κάπου και να ζωγραφίζω. Κάθισα λοιπόν μια μέρα ολόκληρη στην περιοχή.

»Ο χρόνος γύρω μου πέρασε. Είχα την ευκαιρία να βιώσω τα διαφορετικά επίπεδα του χρόνου. Σαν ήρθε η ώρα να καταγράψω στο χαρτί όσα έβλεπα, όλοι οι χρόνοι του κόσμου που είχα μπροστά μου βρήκαν τη φωνή τους μέσα μου. Το βίωμα του τοπίου, μες στη διάρκεια μιας συγκεκριμένης μέρας, μου έδωσε τη δυνατότητα να το καταγράψω όπως υπήρξε κάποτε, σ' άλλους χρόνους, με κάθε καιρό να φωλιάζει μέσα του. Τούτη, αν θέλεις, είναι μια αλήθεια ανθεκτική, απaráλλαχτη, απ' τις πολλές που μπορεί να κουβαλήσει κάθε τόπος. Και βέβαια όλα τούτα έχουν μεγάλη σχέση με τη μνήμη.

»Είναι μια ανάγκη, μου φαίνεται, φυσική τούτη, που γεννιέται μέσα σε κάθε καλλιτέχνη του καιρού μας: η ανάγκη για σταθερότητα μέσα σ' έναν κόσμο όπου όλα αλλάζουν με ταχύτητα απάνθρωπη και χωρίς καμιά αίσθηση του μέτρου. Τούτο το έργο βρίσκεται σ' έναν διάλογο, θαρρώ, σε σχέση με όλα όσα συμβαίνουν γύρω μας. Σχετικά με τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε στις μέρες μας τον κόσμο αλλά και τον χρόνο.

»Πιστεύω ότι οι στρεβλώσεις, οι παρανοήσεις που συμβαίνουν, είν' απειράριθμες. Γιατί απουσιάζει

ο στοχασμός. Ο άνθρωπος σήμερα μπορεί να επέμβει χωρίς κανέναν φραγμό, χωρίς καμιά σκέψη, σ' ένα τοπίο που υπήρξε αναλλοίωτο για αιώνες και με μια αρμονία που μπορεί να σε γονατίσει. Για να φτιάξει μια ανοησία, ένα οτιδήποτε, χωρίς κανένα νόημα, ένα ξένο κι ανοίκειο τίποτε. Η σχέση μας με τον χρόνο αποτυπώνεται σήμερα μέσα στον χώρο στον οποίον ζούμε, με τον πιο τραγικό τρόπο.

»Τούτες οι υδατογραφίες, που αποτέλεσαν για μένα ένα έργο αγάπης, διατυπώνουν με μεγάλη σαφήνεια, νομίζω, μια αληθινή απορία, ένα ερώτημα. Γιατί αισθάνομαι ότι ζω, σε πολλά επίπεδα, ένα τέλος. Το τέλος των ανθρώπων που έζησαν κατ' αναλλοίωτο τρόπο τον κόσμο χιλιάδες χρόνια, ως πριν από εξήντα χρόνια. Το τέλος πολλών πραγμάτων για τα οποία αισθάνομαι απεριόριστη αγάπη και σεβασμό.

»Η διαδρομή για να φτάσεις στην Πλατανισσό, στην κάθε Πλατανισσό, ήταν κάποτε μια αληθινή αποκάλυψη. Από την Πλατανισσό μέχρι τη θάλασσα, το ίδιο. Κι ακόμη, εάν βρεθείς σήμερα στην ακροθαλασσιά της Λεμεσού, και δεν έχεις το βλέμμα σου στραμμένο στη θάλασσα, παρά μονάχα κοιτάζεις τα κτίρια, δεν ξέρεις να πεις πού ακριβώς μέσα στον κόσμο βρίσκεσαι. Θα μπορούσες να είσαι οπουδήποτε. Είναι μια εικόνα εντελώς απρόσωπη, και για τούτο βάνουση, οπωσδήποτε θλιβερή. Μέσ' από τέτοιες εικόνες ξεπηδά η βιαιότητα των άναρθρων κραυγών μιας ανθρωπότητας χωρίς καμιά κατεύθυνση. Κι είναι εντελώς αταίριαστη, κι άλλο τόσο αλλόκοτη, σε μια γη τόσο ιερή, τόσο δυνατή, και πανέμορφη.

»Θέλω να πω, εάν τούτη η αποκάλυψη δεν μας απασχολεί πια, τότε θα πρέπει να προβληματιστούμε για το τι στ' αλήθεια έχουμε σκοπό να βάλουμε στη θέση της. Το οποίο, οφείλω να πω, θα πρέπει να μπορεί ν' αντικαταστήσει επάξια μέσα στον άνθρωπο το βίωμα τούτης της αποκάλυψης. Εάν δεν μπορεί, τότε όλος ο άνθρωπος έχει γίνει σε μια στιγμή κάτι άλλο. Γιατί έχει διασαλευτεί κάτι θεμελιακό μέσα του.

»Από τούτη την άποψη, οι υδατογραφίες μου έχουν έναν έντονα πνευματικό χαρακτήρα, σχεδόν θρησκευτικό, θα 'λεγα, ως προς την αναζήτηση του ιερού. Γιατί προσπάθησαν να ψηλαφήσουν το ιερό που υπάρχει μέσα στον άνθρωπο. Ένα λύγισμα, ένα τσάκισμα της ανθρώπινης ύπαρξης μέσα στον κόσμο που την περιβάλλει, απέναντι στα ερωτήματα που γεννιούνται κι ανασαίνουν μέσα της. Τι είν' ο άνθρωπος, εάν δεν είναι τούτο το τσάκισμα;

»Στην Καρπασία, στον τόπο μου, καθώς σ' όλη την Κύπρο, αλλά κι ολόκληρο τον μεσογειακό χώρο, πιθανότατα σε όλο τον κόσμο, οι άνθρωποι ζούσαν κάποτε καθημερινά μ' έναν σεβασμό, τα έργα του κόπου τους τιμούσαν τον τόπο τους, κάθε πέτρα ήταν λαξευμένη κι έβρισκε τη θέση της με δέος και μόχθο, ήταν η φράση από μια προσευχή. Τούτες σκέφτομαι πως είναι οι ρίζες μου, σε τούτη την παράδοση μετέχω όταν σκύβω και κάθομαι στο χώμα και συνομιλώ με τα πράγματα. Είτε βρίσκομαι στην αγαπημένη Καρπασία, είτε στη Σμύρνη, είτε στο Αϊβαλί, στη Λέσβο, στη Νίσυρο, στη Νάξο, στην Ανάφη, στην Καππαδοκία. Ή σ' έναν κήπο.

»Με μια μορφή πολύ σοφή το έγραψε ο ποιητής:

»«'Ο άνθρωπος δέν εἶναι κύριος τῆς κτίσης ἀλλὰ ἱερέας της.»*

Λευκωσία, Μάης '19

Μυρτώ Παπαχριστοφόρου

* Νίκος Α. Παναγιωτόπουλος, «Σύσσημον ἢ Τὰ Κεφάλαια: Πορθμεῖον», Τὸ Ροδακίό, Ἀθήνα 2017, σελ. 48.